

Младенка ИВАНКОВИЋ
истраживач сарадник
Институт за историју
радничког покрета Србије
Немањина 24/II, Београд

О ДЕЛАТНОСТИ ЈУГОСЛОВЕНСКЕ АНТИФАШИСТИЧКЕ ОМЛАДИНЕ У ШВАЈЦАРСКОЈ У ТОКУ ДРУГОГ СВЕТскоГ РАТА

АПСТРАКТ:

У Швајцарској се, у току Другог светског рата, налазило око 300 југословенских грађана омладинског узраста. У Цириху, Лозани и Женеви су деловале организоване омладинске групе и удружења. Највише успеха у раду је имало југословенско студентско удружење „Слога“ из Лозане. Идеолошки, сва омладина је била антифашистички оријентисана. Међутим, док је „Слога“ била про НОП-овски оријентисана, у раду осталих група превладала је умерена про грађанска оријентација.

Средином 1943. године у Швајцарској се налазило око 300 југословенских омладинаца. Од тога су трећину чинили студенти универзитета у Женеви, Лозани и Цириху, а остали су били војни заробљеници, интернирани по логорима, махом у области Романске Швајцарске, или цивилне избеглице, расути по градовима и селима широм земље. Сви они су били мање-више неслободни и имали специјалан положај пред швајцарским властима. Слобода кретања, договарања и удруживања била им је строго ограничена. За било какво удаљавање из места боравка, као и за организовање скупова и свечаности била им је потребна дозвола, коју, често, није било могуће добити.

Непосредно после свог формалног конституисања, августа 1943. године, КНОЈ (и)¹ је дао иницијативу за организовање свих Југословена у Швајцарској, за њихово идеолошко уздизање и припрему за повратак у домовину. Нарочита пажња била је посвећена омладини, као елементу значајном не толико по својој бројности, колико по претпостављеном месту и улози у антифашистичком покрету.

¹ Видети М. Иванковић, Југословенски антифашисти у Швајцарској 1943-1945, ВИГ 2, 1985.

Омладинске групе у Цириху

Први покушаји окупљања и организовања југословенске омладине, посебно студентске, на линији НОП-а, учињени су у Цириху средином 1944. године. Било је процењено да су, у области Немачке Швајцарске, околности најпогодније и да постоји највише изгледа за успех. Цирих је, наиме, био доста удаљен од Берна, где се осећао јак утицај Посланства Краљевине Југославије, стожера окупљања прчетничких елемената. Погодовала је и релативна либералност којом се одликовало држање власти у односу на покрајине Романске Швајцарске.

Августа-септембра 1944. године, у Цириху су биле организоване чак две омладинске групе: напредна и припремна. Образовним и васпитним радом међу њима руководили су Павао Корнхаусер и Лео Мошић. Омладина је вољно и одушевљено почела са радом, али је њихов захтев за легализацију и формално признавање наишао на неочекивано оштар и неопозив отпор од стране универзитетских власти.

Неуспех у покушају легализације организованог рада није обесхрабрио циришке омладинце. Наставили су да раде на самообразовању и ширењу марксистичке пропаганде међу Југословенима у Цириху. Нарочито полетна и некритички пријемчива за све што је могло личити на антифашистички рад била је припремна група под руководством Леа Мошића. Чинили су је студенти и већ свршени интелектуалци разних профила. Група се састајала сваког понедељка и бурно расправљала о актуелним питањима и проблемима. Због велике отворености била је главна мета покушаја југословенских грађанских кругова да се инфилтрирају у њене редове и дају тон југословенском омладинском покрету у овом граду.

Најжешће сукобе и размимоилажења у њеним редовима изазивало је питање о неизбежности евентуалног грађанског рата у Србији, после њеног ослобађања и преласка НКОЈ у Београд. Југословенски грађански кругови су ширили информације о томе да Србија, одана краљу и традицији, неће дозволити партизанску владу и да само четничке снаге уживају љубав и подршку народа, те да је грађански рат неизбежан. У својој пропаганди позивали су се на чињеницу да су владе Велике Британије и САД још увек одржавале везе са четницима Драже Михаиловића, упркос званичне изјаве краља Петра, дате на Лондонском радију 12. септембра 1944. године, да је Михаиловић смењен са положаја начелника Врховне четничке команде, те да као јединог вођу оружаних снага у Југославији признаје маршала Тита. Упорним радом и објашњавањем било је постигнуто јединство и правилан став о овом питању, али оно није било потпуно елиминисано све до званичног успостављања Јединствене привремене владе Демократске Федеративне Југославије са маршалом Титом на челу.²

Следећу велику тачку размимотилажења и несугласица представљало је тумачење програма комунистичких партија Америке, Француске, Белгије и Грчке и њиховог става, и става свих комунистичких партија уопште, према техранском плану. Вађина омладинаца није прихватала линију одступања од неких основних принципа комунистичке идеологије, макар и због потребе сарадње са грађанским демократским снагама у борби против заједничког непријатеља. Ставу левог радикализма били су се приклонили и сами руководиоци група, Л. Мошић и П. Корнхаусер. Ситуација је постала врло озбиљна, па је интервенисао партијски

² Архив Централног комитета Савеза комуниста Југославије, фонд „Југословени-присталице НОП у иностранству“ (даље АЦКСКЈ, Југословени), I/190.

комитет³, оштро позвавши чланове омладинских група, а нарочито руководства, на дисциплину. Уз помоћ представника ЦК КПЈ у Швајцарској, коначно, успело се да се о овим питањима заузме правилан став. За даљи рад са студентима, који су се били издвојили као посебна група, био је задужен Горкић, а са осталима су и даље радили Л. Мошић и П. Корнхаусер. Међутим, све омладинске групе су биле стављене под директну контролу месне партијске ћелије и биле су у сталном контакту са њеним члановима. Једном превладане, овакве ексцесне ситуације више се нису понављале до краја њихове активности.

Омладинске групе у Женеви и Лозани

Женева и Лозана, као потенцијални центри окупљања студентске омладине, налазиле су се у незавиднијој позицији од Цириха. Поред близине Берна, ситуацију је отежавала и околност да су универзитети романске области били, одвајкада, познати као реакционарни у Швајцарској.

После више узалудних покушаја, крајем јануара 1945. године, у Женеви је било основано Југословенско студентско удружење „Вила“.⁴ Удружење је било врло шаролико и нестабилно у својој оријентацији и нејединствено у спровођењу акција. Велики број чланова је Удружењу приступио из опортунизма и сличних калкулација, те није био у стању доследно да се понаша и остане на висини задатка који им је предстојао. Углед „Виле“ трпео је, од самог почетка, због сталног сукоба између двеју струја у чланству, реакционарне и напредне. Међутим, чак и таква, она је одговарала сврси, попуњавајући празан простор и организујући студентску, и другу, омладину на широкој антифашистичкој основи.

Највише смисла за организовано деловање и успех у раду имало је Студентско удружење „Слога“ из Лозане.

Студентско удружење „Слога“ у Лозани

Почетком школске године 1944/45. у Лозани се окупила већа група југословенских студената. Већ сама њихова бројност, независно од планова КНОЈ (и), захтевала је удруживање и организовано иступање пред универзитетским властима. Јер, скоро све иоле бројније националне групе имале су своје клубове и удружења. Формалном организовању југословенске студентске омладине приступило се, ипак, тек на директни подстицај КНОЈ (и). Никша Мариновић, делегат КНОЈ (и), добио је задатак да из Цириха, где је требало да руководи радом омладинске групе, пређе у Лозану и помогне оснивање тамошњег студентског клуба. Првом оснивачком састанку, 6. јануара 1945. године, присуствовали су, поред неколицине лозанских студената, и Славко Баум, повереник КНОЈ (и) за Романску Швајцарску, као и Мирко Рајс, који је, такође по задатку, прешао да студира у Лозани.⁵

³ Међу Југословенима који су у току II светског рата боравили у Швајцарској, био је и извесан број чланова Комунистичке партије Југославије. Првих ратних година, били су усамљени, неорганизовани и без могућности за ширу активност. Непосредно по оснивању, КНОЈ (и) је покренуо акцију за окупљање и организовање свих чланова КПЈ у Швајцарској. Логорски и месни повереници добили су задатак да провере и потврде пријаве свих који су се изјаснили као чланови КПЈ. Од оних који су прошли све провере, биле су формиране основне ћелије КПЈ у логорима и градовима. После једногодишњих припрема и успеха у раду логорских и месних ћелија, јуна 1944. године бла је одржана прва конференција КПЈ за Швајцарску. Д. Пленча, *Међународни односи Југославије у току II светског рата*, Београд 1962, стр. 321.

⁴ АЦКСКЈ, Југословени, I/547.

⁵ АЦКСКЈ, Југословени, I/515.

У напорима да се процедура око оснивања удружења што више скрати, а ради сигурности и једноставности, одлучено је да се универзитетским властима поднесе на одобрење статут рађен по обрасцу статута неког другог, већ постојећег, напредног удружења. Читав рад удружења требало је, такође, представити као обнављање рада југословенског студенског клуба који је деловао у Лозани у периоду између два рата. Улога удружења била је замишљена врло широко. Предвиђено је да, поред рада на стручном усавршавању, његови чланови сарађују у организовању живота својих сународника у Лозани и околини, њиховом повезивању, просвећивању, идеолошком образовању и придобијању за народноослободилачки покрет.

За припрему техничких појединости и сазивање конституирајуће скупштине био је задужен акциони одбор од три члана.⁶ Поред молбе за обнављање рада студентског клуба, универзитетским властима је, крајем јануара, био поднет и Статут, претходно продискутован и прихваћен на скупштини свих југословенских студената Лозанског универзитета. Текст Статута био је израђен врло брижљиво. Опрезно је избегавана свака формулација из које би се могли наслутити напредан дух и намере подносилаца. Декларисани циљеви Удружења, према члану бр. 1. овог статута били су: а) да појача везе међу југословенским студентима; б) да подстакне измену погледа и мисли о разним проблемима на социјалном, интелектуалном и научном пољу; ц) да се продуби веза са обновљеном демократском и федеративном Југославијом; д) да представља југословенске студенте код универзитетских власти и осталих студентских друштава.

Статут је, затим, предвиђао и обавезу Удружења да ступи у везу са швајцарским студентским удружењима, што је, у ствари, био куртозан акт. Посебну тежину носио је члан Статута према којем се чланом Удружења није постајало аутоматски, уписом на факултет. Сваки захтев за пријем у чланство морао је, обавезно, да буде поткрепљен изјавама двојице гараната, већ чланова Удружења. Ова одредба имала је заштитну функцију и омогућавала је да се доследно спроведе и одржи жељени квалитет чланства.⁷ О прихватању молби одлучивао је Егзекутивни одбор, а незадовољнима је била остављена могућност жалбе Генералној скупштини Удружења. Првобитном одредбом Статута, било је предвиђено да у Удружење могу бити, као чланови, примљени само студенти уписани на неки од факултета, виших, или високих школа. Међутим, касније се, због велике заинтересованости најширих омладинских кругова, врло често одступало од ових правила. Статутом су били прописани националне боје и амблем Удружења.⁸

Изабрани делегати Удружења посетили су организацију FESE (Fond européen de Secours aux Étudiants), професора Шиара (Chuard), председника Комитета за патронажу студената, госпођу Салаз (Juliette Salaz), секретарицу Универзитета, као и неке друге професоре за које се претпостављало да би могли имати утицаја при доношењу одлуке о обнављању рада „Слоге“.

Молба „Слоге“ разматрана је на седници Наставничког савета Лозанског универзитета од 7. фебруара 1945. године. Наишла је на симпатије и одобрење целокупног колегијума, изузев ректора и канцелара Универзитета који су ставили примедбе на делове текста Статута, нарочито на став ц), тачке 1. (Yougoslavie regépérée; démocratie et fédérative) и инсистирање на националним бојама и звезди петокраки и захтевали њихову промену. Статут је ипак, био прихваћен. Одлука доносена на овој била је ратификована тек на наредној седници Наставничког

6 Мирко Раје, Алекса Челебоновић и Мирослав Вилчек.

7 АЦКСКЈ, Југословени, I/663.

8 Југословенска тробојка са звездом петокраком.

савета, почетком марта. Овај статут је био први легални правни акт организације КОНЈ (и).

Очекујући званичну дозволу власти, југословенско студентско удружење „Слоге” већ је увелико почело са радом. Прва три састанка (оснивачки, конституирајући и први редовни) су била су одржана пре него што је Наставнички савет и био у прилици да приступи већању о Статуту Удружења.

Удружење није имало сталне просторије већ је, за своје потребе, користило малу салу ресторана „Кафе ди Миди” (Café du Midi) у Улици Гран Пон (Rue Grand Pont) бр. 14. Било је уобичајено да се састанци одржавају сваких 14 дана, обично четвртком увече. Како су се сви чланови, углавном, добро познавали и дружили и изван „Слоге”, састанци су пре имали карактер организованих окупљања и договора, него пуког задовољења обавезних форми рада. Сем у оправданим случајевима (испитни рокови, болест, путовање) присуствовали су, уредно, 24 члана, од тога 4 девојке, а касније се број повећао пријемом заинтересованих омладинаца.

Удружење је окупљало све редовне студенте Лозанског универзитета, као и неке старије заинтересоване грађане. Поред лекара, др Вукана Чупића и др Јована Панића, и архитекте Јосифа Најмана, чланови „Слоге” били су Раул Сабљак, капетан, и Мирослав Крајчик потпуковник бивше југословенске војске. Ради остваривања потпунијег и непосреднијег контакта са сународницима, у оквиру „Слоге” било је основано неколико група: радничка, техничко-економска, правничко-филозофска, логорска и група омладинки.

Током даљег рада, групе су се мењале, организационо и концепцијски, прилагођавајући се новонасталим околностима и захтевима који су из њих проистицали.

Групе су биле у највећој мери независне од „Слоге”. Њихове вође су, додуше, генералне планове сачињавале у договору и уз пристанак руководства Удружења, али је све остало, избор тема, акција и начина за њихово спровођење било у домену саме групе.

Стваране су ad hoc, због решавања неког конкретног проблема, а нестајале кад би се он превазишао.

Насупрот овим малим, покретљивим и самосталним групама, сва активност групе академичара одвијала се скоро искључиво у оквирима Удружења. Академичари су, у ствари, на почетку званичног одобрења рада Удружења били организатори окупљања југословенских студената. После обнављања рада студентског клуба, потреба за њиховом егзистенцијом као групе била је престала, али су академичари ипак остали, у први мах као анахронизам. Све шире отварање „Слоге” пријемом бројног неакадемског чланства, међутим, донело је оправдање за постојање једне посебне групе академичара у њеним оквирима.

Једна од посебних група са најдужом традицијом била је техничка секција „Слоге”. Основана је 8. фебруара 1945. године на подстицај и као филијала Југословенског техничко-стручног одбора у Цириху.⁹ Чинили су је студенти лозанске Инжињеријске школе, којима се касније прикључио и архитекта Јосиф Најман.

⁹ ЈТСО је био формиран крајем јануара, у Цириху, у оквиру КНОЈ(и), а по узору на антифашистички „Народноослободилачки фронт инжењера, архитеката и техничара”, који је, тих дана, био формиран у Београду. Задаци су му били: 1. Контролисање привредно-трговачке активности југословенских привредника у Швајцарској, као и заступника швајцарског и иностраног капитала, заинтересованог за привреду Југославије; 2. Вршење информативне службе по свим привредно-техничким питањима између Швајцарске и Југославије, формалним посредством генералног конзулата у Цириху; и 3. Пропагирање Солидности нове демократске и федеративне Југославије као привредног партнера. АЦКСКЈ, Југословени, I/199.

Већина чланова „Слоге” била је антифашистички оријентисана, али недовољно обавештена о суштини догађаја који су се одигравали у Југославији. Везе са земљом биле су врло слабе, а најчешће нису ни функционисале. Информације које је, понекад, доносила швајцарска штампа потицале су из кругова блиских Посланству Краљевине Југославије у Берну, или од повереника за штампу при трговинској делегацији НДХ у Цириху. До некаквих, углавном нејасних и врло упрошћених сазнања о стању на југословенском ратишту долазило се слушањем Радио-Лондона и Радио-Москве. Међутим, о карактеру времена које су се догађале у Југославији, њиховој нужности, ваљаности и прихваћености није се могло много сазнати.

У редовима Удружења било је чланова који су показивали склоност и спремност да пруже подршку НОБ-у, али то нису и активно чинили из једноставног разлога што о њему нису много знали. Ван Удружења, у граду и околини, таквих неупућених Југословена било је много више.

Истргнути из своје средине и присиљени на живот организован по новим и њима неразумљивим правилима, поучени рђавим искуствима и приморани да зазиру једни од других, тешко су се и нерадо зближавали, окупљали и указивали поверење било коме. Према важећим швајцарским законима они, уосталом, право на окупљање нису ни имали. Легализацијом рада „Слоге” било је створено језгро, центар окупљања и организовања омладине, као и свих осталих југословенских грађана у Лозани и околини.

Главни облици деловања Удружења, поред редовних састанака, били су: спровођење разних сабирних и других акција у корист домовине; организовање приредби и забава за југословенске и швајцарске грађане у Лозани и околини; контакти са сличним југословенским и другим националним удружењима; сарадња са швајцарским хуманитарним организацијама и појединцима, као и са уредништвима часописа и радио-станица.¹⁰

У току рада Удружења било је одржано 27 састанака. Главну садржину овим састанцима давало је реферисање, а дискусије су биле врло плодне и кретале су се од сасвим апстрактних и начелних, до чисто практичних питања.

Одржано је укупно седамнаест реферата. Избор тема и квалитет излагања зависили су од ограничавајућих објективних околности. Тематски, биле су обрађене следеће групе питања: привреда, просвета и здравство у предратној Југославији, са перспективама даљег развоја после рата; порекло националног питања и могућности његовог решавања у оквирима нове Југославије; о положају жена, омладине и студената; о општим узроцима рата и капитулације југословенске војске, као и нека општа питања о покрету отпора у Француској.

Реферисали су чланови који су, по природи своје струке, по националном или географском пореклу, нарочитим интересовањима, или по неком другом основу били најупућенији у дате проблеме. Документацију, или литературу која би им била од користи за припремање излагања углавном нису имали, те су се могли ослонити само на своја лична знања. И поред тога, реферати су били добро припремљени и изазивали су велико интересовање. У дискусијама су учествовали сви чланови, а поред њих и присутни гости и посматрачи.

Нарочиту пажњу побудили су и реферати о Истри, као и питање облика будућег државног уређења које је требало да буде обрађено на примеру Србије, као будуће федералне јединице. Присутни су се радо упуштали у дискусију, износећи своје мишљење, или тражећи допунске информације о ономе што им је остало нејасно. Обрада појединих тема била је утврђена месечним планом који је био

¹⁰ АЦКСКЈ, Југословени, I/663.

испуњаван према предвиђеном распореду. Једини ванредан реферат био је реферат „Питање Трста” и представљао је хитру реакцију „Слоге” на трићанску кризу.

Питање Трста је, маја 1945. године, било једно од најактуелнијих и испуњава-ло је више од 50% швајцарске штампе. Збуњени обиљем алармантних и контра-дикторних инфословенска колонија у Лозани. Предавач је био келатан Раул Саб-љак, који се ограничио, већ на почетку, да ће говорити само о оном делу Македо-није који се налази или у оквиру нове македонске федеративне јединице или у границама данашње Бугарске. Сматрало се да је питање Македонаца из грчког дела превазиђено и да се, као такво, у овом тренутку не поставља.¹¹

Последњи реферат, одржан у оквирима и самосталној организацији „Слоге”, био је реферат „Македонија кроз историју”. Присутствовало је више од 40 људи, готово цела југословенска колонија у Лозани. Предавач је био келатан Раул Саб-љак, који се ограничио, већ на почетку, да ће говорити само о оном делу Македо-није који се налази или у оквиру нове македонске федеративне јединице или у границама данашње Бугарске. Сматрало се да је питање Македонаца из грчког дела превазиђено и да се, као такво, у овом тренутку не поставља.¹¹

Сви наредни реферати били су одржавани у оквиру информативних вечери које је приређивао Главни одбор Удружења грађана ДФЈ за Лозану, а „Слога” је била само суорганизатор.

Лозански омладинци били су свесни овог повлашћеног положаја у односу на вршњаке у домовини. Они су такође били врло спремни да дају конкретан допри-нос антифашистичкој борби. Међутим, с обзиром на постојећу ситуацију, морали су се ограничити искључиво на моралну и материјалну подршку НОП-у. Током свог постојања, Удружење је било организатор или је учествовало у спровођењу неколико сабирних акција.

Већ на реконституирајућој скупштини, чланови „Слоге” су сакупили 220 фра-нака као помоћ домовини.¹² Одговарајући на иницијативу Југословенског стручно-техничког одбора (ЈТСО) из Цириха, техничка секција „Слоге” је, почет-ком фебруара организовала прикупљање материјала, приручника и стручних књига из области техничких наука. Акцију је помогла Интернационална секција Швајцарског инжењеријског удружења (Suisses ingenieurs association — SIA), са седиштем у Лозани. СИА је свим инжењерима Романске Швајцарске послала оба-вештење о овој акцији. За месец дана трајања акције, скупљена је завидна ко-личина материјала, углавном књига и нешто техничких справа. Сав материјал је био, преко ЈТСО, отпремљен у Југославију.

Надовезујући се на ову акцију, покушано је, на истој основи, и са сакупљањем медицинских књига и инструмената. У ту сврху, ступило се у контакт са једним компетентним универзитетским професором, господином Мишоом (Michaud) ко-ји је изјавио да се оваква акција већ спроводи за Пољску и да би Југословени требало да причекају. „Слога” се, затим, обратила представништву Швајцарског здравственог удружења (Centrale Sanitaire Suisse — CSS). ЦСС је пристала да свим лекарима пошаље циркулар (слично као што је СИА разаслала архитектима), али је захтевала да пловину трошкова сноси „Слога”. Упозорила је, при томе, и она да су изгледи за успех врло слаби. Ова акција је, из помиснутих разлога, била прво обустављена, а затим потпуно напуштена.

На иницијативу из Југославије, априла и маја, била је спроведена акција за сакупљање одевних предмета за југословенске повратнике из заробљеништва и

11 Радило се, највероватније, о ставу ЦК КПЈ да се не отежава положај грчке КПЈ у актуел-ном грађанском рату.

12 А ЦК СКЈ, Југословени, I/663.

депортације, као и за потребе саме земље. У договору са доктором Обрадовићем, делегатом Југословенског црвеног крста, „Слога” се прихватила организације и спровођења акције на својој територији. Истовремено је, међутим, текла слична акција Швајцарског црвеног крста, па је „Слога”, већ од самог почетка, била при-сиљена на сабирање на неслужбени, лични начин, код познаника Швајцараца и међу самим Југословенима. Сав сакупљени материјал био је уредно поправљен, очишћен и отпремљен на адресу Генералног конзулата у Женеви.

Маја месеца, чланови „Слоге” су се једнодушно одрекли укупног месечног сле-довања чоколадних и конфисеријских бонова у корист деце у Југославији. Једном приликом било је сакупљено бонова за неколико килограма хлеба који је по-служио за прављење сендвича на југословенској добротворној забави у Теритеу (Territet). На првомајској приредби спроведено је међу члановима „Слоге” и оста-лим југословенским грађанима сакупљање дуванских бонова и новца за совјетске војне заробљенике у Лозани.

Још од оснивања, Удружење је радило на томе да организује једну или више приредби са ширим културно-информативним програмом. Међутим, и поред подршке универзитетских власти и бројних пријатеља међу Швајцарцима, сви напори били су узалудни. Поводом Првог маја биле су организоване две уже приредбе, једна за чланове, а друга накнадно, за југословенске војнике из болни-це у Лејзану (Leysin).

У сарадњи са месним одборима Удружења грађана ДФЈ у Швајцарској биле су одржане две информативне вечери на којима су гостовали говорници из Женеве, господин Макс Хорнгашер (Max Horngacher), секретар ФЕСЕ, и доктор Николић.

ЦСС је 6. маја организовала предавање доктора Фон Фишера (von Ficher), члана швајцарске лекарске мисије у Југославији. „Слога” је пружила пуну подршку, како при организовању, тако и при пропаганди међу грађанством.

„Слога” је одржавала врло срдачне односе са југословенским војницима на лечењу у клиникама Лез Арол (Les Aroles), Лејзан и Дијаблере (Diablerets). Од швајцарских власти била је затражена, и добијена, принципијелна дозвола да ју-гословенски студенти могу посвећивати своје болесне сународнике. Све рефера-те, припремљене за потребу Удружења, студенти су поново одржавали групама југословенских војника из поменутих клиника. Војници су, са своје стране, учествовали у свим акцијама „Слоге”, као и у прослави Првог маја.

У оквиру сарадње са напредним иностраним организацијама у Швајцарској, „Слога” је одржавала везе са националним организацијама пољске, холандске и турске омладине; са Социјалистичком омладином Немачке; аустијским (Freies Oe-sterreich) и мађарским омладинским удружењем (Kossuth) и француским Фронтом за национално ослобођење (Le front français pour la Libération nationale).

Удружење се нарочито залагало за развијање сарадње са напредним бугарским покретом „Нова Бугарска” (La Bulgarie Nouvelle), из Женеве, што је одговарало прокламованим напорима НКОЈ и КНОЈ (и) за помоћ бугарском анти-фашистичком покрету. Постојала је и идеја о издавању једног заједничког листа, али није дошло до њене реализације.

На забави „Нове Бугарске” одржаној 3. марта успостављен је контакт између представника „Слоге” и „неких руских личности”, којом приликом су их позвали на наредну приредбу у Лозани. Позиви су, сваки пут, били уредно обнављани, али су остајали без одзива.

У договору са ФЕСЕ, Комисија за помоћ Југославији и „Слога” су, марта месе-ца, организовали званичну посету управи болнице у Лејзану. Са директором кли-нике, доктором Вотјеом (Vautier), договорени су услови доласка на лечење оболе-лих југословенских партизана из Југославије и Барија. У погледу броја, сама

клиника није стављала никакво ограничење. О томе је одлучивао ФЕСЕ, који је био организатор довожења болесника.

Делатности југословенских студената наилазиле су на велике симпатије код напредне швајцарске јавности. „Слога” је, приватно и службено, контактирала са неколицином угледних јавних личности, које су се прихватале покровитељства и помагале им у спровођењу акција. У почасни одбор приредбе која, због сплета објективних тешкоћа, није била одржана, ушао је професор Мишо (Michaud), а председавајућег се био прихватио сам ректор, господин Роселе (Rosselet). Најсрдачније пријатељство везивало је „Слогу” са госпођом Салаз (Salaz), секретарицом Универзитета. Госпођа Салаз, својим утицајем и залагањем, умногоме је, допринела да питање легализације рада „Слоге” буде повољно решено. Затим, већ на почетку рада, поклонила је Удружењу заставу „југословенску тробојку са партизанском звездом и извесеним речима "Sloga" и "Lausanne". Удружење ју је именovalo својом кумицом и о томе обавестило специјалном повељом. На молбу „Слоге”, швајцарски песник Милштајн (Muhlestein) препевао је песму „Титов напријед”.

„Слога” је реализовала 15 минута радио-програма на таласима Радио Сотена (Sottens). Од тога је 10 минута трајао информативни текст, а остатак времена испуњено је песмама партизанских хорова и дечјег хора у Каиру. Разговарало се и о припремању једног дужег програма за радио рубрику „Огледало времена” (Miroir du temps), у којој су већ сарађивале бројне нације.

Удружење је имало свог званичног повереника за штампу, али су и сви чланови били поједнако задужени за успостављање веза са редакцијама часописа на својој територији. Покушавало се, у више наврата, са протурањем разних чланака о новој Југославији, њеној борби и циљевима. Успех оваквих подухвата био је поразан — од свега успело се у објављивању само два чланка у провинцијском листу „Журнал д Рол” (Journal de Rolle).

Делегати „Слоге” учествовали су и у раду Антифашистичког конгреса југословенске омладине у Швајцарској, одржаног 4. фебруара у Цвајвалдену (Zweivalden).

Југословенско студентско удружење „Слога” у Лозани престало је са радом августа 1945. године. Последња седница Удружења одржана је 16. августа, када је одлучено да, због одласка свих својих чланова, привремено прекине своју делатност. Архива и све власништво предато је на чување Посланству ДФЈ У Берну, с тим да евентуални новодошли југословенски студенти могу, са његовим одобрењем, да обнове делатност Удружења, о чему су биле обавештене швајцарске универзитетске власти.

Студентско удружење „Вила” у Женеви

Готово истовремено са оснивањем „Слоге”, отпочело је са радом и Југословенско студентско удружење „Вила” у Женеви. Први контакти између два удружења били су остварени на помало необичан начин. Уместо уобичајеног обавештења о оснивању, из „Виле” су једноставно послали чековну уплатницу, као прилог сабирној акцији „Слоге”. Делегати из Лозане су, затим, у неколико наврата, присуствовали забавама и састанцима „Виле”, али до потпуне сарадње није никада дошло. „Вили” се пребацивало да у њеним редовима не влада слога, да се њен рад не одвија чврсто на линији НОП-а, да, врло често, у њеним акцијама превладава глас реакције, због чега је она била приморана да се стално оправдава и брани. Истина је, у ствари била, у томе да је ситуација у Женеви била сасвим другачија од оне у Лозани. Женева је била позната као упориште и центар свих европских

грађанских снага, па и југословенских. Насупрот њиховом отвореном и агресивном наступу, „Вила” није располагала никаквим средствима за пропаганду. Настојећи да, бар унеколико, допринесе упознавању грађана из Женеви и околине са новонасталом ситуацијом и да их придобије за НОП, користила се, свесно, свим средствима, не зазирући од чињенице да је интересовање и прилежност већине њених чланова тек пуки опортунизам. Студенти из Лозане нису показивали разумевање за специфичан положај својих колега у Женеви, ограђујући се, и писмено, од „Виле”, ускраћујући јој сарадњу све док она не елиминира реакцију из својих редова и конструктивним радом докаже да је вредна сарадње.¹³

Први антифашистички конгрес југословенске омладине у Швајцарској

Први антифашистички конгрес југословенске омладине у Швајцарској био је одржан 4. фебруара 1945. године у Цвајдлену (Zweidlen). Присуствовало му је 35 делегата из свих крајева Швајцарске. Највећим бројем представника био је заступљен рејон Ц, са 18 људи. Следили су представници домаћина, централног логора, њих 9. Са подручја Романске Швајцарске присуствовало је 8 омладинаца, шесторо из рејона Б и двоје из рејона А.¹⁴

Конгрес је био инициран и сазван од стране КНОЈ (и). Првобитно, био је планиран као шири састанак представника југословенске антифашистичке омладине у Швајцарској, на којем је требало да се постигне договор о успостављању чврстих и суштинских веза међу омладином разних рејона. Наиме, према констатацији самог Комитета, постојеће везе биле су више административне природе, док стварне сарадње и координације није било. У обавештењу о потреби сазивања омладинског састанка биле су дате опште смернице и оквирни програм. „Рад који врши омладина у Швајцарској треба још више усредоточити. Треба довести настојања студента, по разним швајцарским универзитетима, у складу са циљевима и смерницама нашег покрета, треба исте људе упознати са потребама земље и са дужностима које треба да осећају према покрету, треба те исте људе упознати и повезати са омладинцима који се налазе по логорима. Треба пред одласком да погледамо биланс нашега рада, колико смо учинили, а исто тако шта нисмо учинили... Треба коначно објаснити зашто омладина мора да буде покретач акција, зашто она без њих није омладина.” Као циљ било је назначено: „Дати преглед о раду Комитета, нарочито с обзиром на омладину. Апелирати на дисциплину свих омладинаца... (донети одлуке по следећим питањима) — питање сталне акције, питање начина рада, питање студената. Дати смернице о нашем одгоју у складу са духом наше земље”.¹⁵

Трошкове одласка делегата на конгрес сносиле су: 50% рејонске благајне, а остало је требало да се надокнади из личних средстава делегата, или сакупљањем добровољних прилога. Апеловало се да сви позвани делегати и дођу, иако је то било повезано са материјалним издацима, као и извесним неугодностима (око добијања дозволе кретања) и ризиком. Првим позивом било је предвиђено да састанку присуствују 22 делегата. Супротно бојазни да ће састанак, можда, услед неодазивања, бити доведен у питање, пријавило се 13 омладинаца више. Према првобитном плану, састанак је требало да буде одржан у Цириху, у ресторану „Ригиблик” (Rigiblick), али је, највероватније због немогућности добијања одобрења, место одржавања премештено у централни логор у Цвајдлену.

13 А ЦК СКЈ, Југословени, I/547.

14 А ЦК СКЈ, Југословени, I/152.

15 Исто.

У оквиру рада конгреса били су одржани следећи реферати: „Радничка омладина – темељ Југославије”, „Селачка омладина говори”, „Млада интелигенција”, „Борба женске омладине” и „Омладина у акцији”. Референти су били: Јоже Голдштајн, Егон Најман, Ива Федербуш (Federbusch) и Смиљан Печјак. Реферати су били информативне природе. Говорили су о социјално-економском положају радничке, селачке и интелектуалне омладине, о стању њене свести и месту и улози у развоју револуционарних догађаја у Југославији. На крају, сваки од реферата завршавао се поуком да је неопходно да се и југословенски омладинци у Швајцарској организују и активније ангажују на самообразовању и раду на популарисању НОП-а међу сународницима у Швајцарској и припреми за повратак у домовину. Истицано је да омладина мора бити најсвеснији и најорганизованији елемент и, као таква, достојна својих вршњака у домовини. „... Пред нама стоје, такође, непосредне и одмах испуњиве задаће. Ми имамо данас, када видимо напоре наше омладине у земљи, да ступамо њеним путевима, да се организирамо као она, да тако потпомажемо домовину и подижемо нашу свијест, културу, спремност и проналажљивост, која ће сутра моћи користити не само нама већ и нашим вршњацима у земљи.”¹⁶ Рефератом „Омладина у акцији” био је направљен преглед стања појединих омладинских група у Швајцарској. Одато је признање за активан рад омладинаца у логорима. Интелигенцији, нарочито студентима, била је оштро пребачена лењост, апатија и малограђанштина духа. Ипак, додато је, не треба заборавити да су услови за рад најтежи управо у градовима, као и то да је главни кривац за неактивност тамошње омладине недостатак чврсте организације и недовољна повезаност са КНОЈ (и). У вези с тим, у дискусији, која је следила, истакнут је, као пример, успешан рад студената Лозанског универзитета где је отпочело са радом Студентско удружење „Слога”. Представници појединих рејона говорили су о раду својих организација. Егон Нојман је поднео извештај о курсевима који су требали да се одрже, били су им измењени и план и садржаји услед припрема за повратак у Југославију. Жива дискусија вођена је и о начину организовања повратка у земљу и придобијању људи за њега. Код већине дискутаната преовлађивала је извесна жустрост и искључивост. Истицало се да је већ била спроведена једна акција на изјашњавању за повратак у домовину, да је НОП већ довољно ојачао, те да више није потребно користити се тактиком убеђивања, и да су сазрели сви услови да КНОЈ (и) може једноставно наређивати и очекивати, с пуним правом, да се његова тражења испуњавају. У име КНОЈ (и), потребу за стрпљењем и тактичношћу у поступцима са још неопређеним Југословенима објаснио је Е. Нојман: „Ми не желимо никакву диктатуру и насиље. Ми морамо придобити људе на такав начин да нам постану искрени савезници и сарадници. Да смо у почетку, када су активни елементи били малобројни, нестрпљиво и екстремистички иступали, искључили би били саме себе из масе, умјесто да исључимо негативне елементе.”¹⁷

На конгресу је био дат и преглед највећих акција југословенских антифашиста у Швајцарској: акција потписивања Декларације солидарности са НОП-ом, акција за добровољни повратак у домовину, акција против регрутације од стране Посланства и, најзад, о резултатима велике сабирне акције за пострадале у домовини, којом је било прикупљено око 2000 ШФ. Са конгреса су послата три телеграма са поздравима „Маршалу Југославије другу Титу, Уједињеном савезу антифашистичке омладине Југославије и Друговима на путу за домовину”.

Други антифашистички конгрес југословенске омладине у Швајцарској био је планиран за 28. јули 1945. године у Цириху, али није био одржан услед репатријације и одласка омладинских делегата за домовину.

16 Исто.

17 Исто.

РЕЗИМЕ

У току Другог светског рата у Швајцарској се налазило око 300 југословенских грађана омладинског узраста. Сви су били антифашистички оријентисани. У Цириху, Лозани и Женеви деловале су организоване омладинске групе и удружења која су окупљала првенствено југословенску студентску омладину.

Септембра 1944. године, у Цириху су организоване две омладинске групе: напредна и припремна. Оне нису успеле да се код власти легализују. У Лозани је постојало Југословенско студентско удружење „Слога”. То удружење било је и званично признато од стране швајцарских власти, фебруара 1945. године. Готово истовремено са оснивањем „Слоге”, отпочело је са радом и Југословенско студентско удружење „Вила” у Женеви.

Највише успеха у раду имало је студентско удружење „Слога”. Идеолошки, постојала је разлика међу наведеним омладинским удружењима. Својим ставом „Слога” је чврсто стајала на линији НОП-а, док је у „Вили” превагу имала такође антифашистичка, али програђанска оријентација.

У Цвајдлену (Zweidlen) је 4. фебруара 1945. године одржан први антифашистички конгрес југословенске омладине у Швајцарској. Други конгрес био је планиран за 28. јули 1945. године у Цириху, али није био одржан услед репатријације и одласка омладинских делегата у Југославију.

RESUMÉ

De 'L activit de la jeunesse yougoslave antifascistique en Suisse pendant la deuxieme guerre mandiale.

Au cours du deuxième quere mondiale en Suisse se trouvaient environ 300 citoyens de la Yougoslavie agées moins de 27 années. Toutes les jeunes gens étaient de orientation antifasciste. A Zurich, Lausanne et Genève étaient organisés les groupes et les associations de jeunesse. Dans les associations en question étaient, tout d'abord, reunis les étudiants, mais aussi et les autres jeunes gens.

Le mois de séptembre 1944, à Zurich étaient organisés les deux groupes de jeunes gens, avancé et préliminaire. Ces groupes n'ont pas reusi d'obtenir la légalisation auprès des autorités suisses. A Lausanne existait l'association des étudiants yougoslaves „Sloga”. Cet association était reconu, et officiellement, par les autorités suisses, le mois du février 1945.

Presque simultanément avec l'établissement du „Sloga”, a commencé son activité, aussi, l'association des étudiants Yougoslaves „Vila” de Genève.

La plus grande réussite dans son activité avait l'association des étudiants yougoslaves „Sloga”, de Lausanne. Idéologiquement, il existait la différence entre les associations en question. Par son orientation, „Sloga” a fortement été sur la ligne du mouvement de libération nationale du maréchal Tito, alors que dans „Vila” la prépondérance a eu une orientation aussi antifascistique, mais plutt bourgeoise.

Le 4. fvrier 1945., Zweidlen a t tenu la premiere congrs du jeunesse antifascistique yougoslave en Suisse. Le deuxime congrs a t prévu pour le 28. juillet 1945., Zurich, mais il n' tam pas effectu au raison de repatriement les gens d'lgu pour la Yougoslavie.